

Олександр Григорович КОЛБ,

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінології

та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, Київ, Україна

ПРО ДЕЯКІ ЗМІСТОВНІ ЕЛЕМЕНТИ ЗАГАЛЬНО-СОЦІАЛЬНОГО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

В кримінології під загальносоціальними заходами запобігання злочинам розуміють комплекс перспективних соціально-економічних і культурно-виховних заходів, спрямованих на подальший розвиток і вдосконалення суспільних відносин і усунення або нейтралізацію разом з тим причин та умов злочинності [1, с. 143].

Як у зв'язку з цим зауважив О. М. Джу́жа, даний рівень запобігання злочинам характерний тим, що його складові є невід'ємною частиною соціально-економічного розвитку, поліпшення морально-психічної і духовної сфер суспільства [2, с. 53–54]. При цьому, на переконання В. В. Голіни, основними цілями зазначеного запобіжного напрямку є подолання або обмеження криміногенно небезпечних протиріч у суспільстві, поступове викорінення відомих ще з біблійських часів негативних явищ, створених політичними, економічними, психологічними, ідеологічними та іншими чинниками виникнення кримінального потенціалу в суспільстві (економічні й політичні кризи, небезпечне майнове розшарування населення, необґрунтоване, навіть злочинне запобігання певних кіл громадян, безробіття, затримка заробітної плати, існування на межі виживання переважної частини населення, занепад моралі, проституція, наркоманія, алкоголізм, безпритульність тощо) [3, с. 19].

Іноді межі здійснення загально соціальних заходів запобігання злочинам помилково розширюють та ототожнюють їх з «ефективним функціонуванням усіх позитивних інститутів соціальної правової держави» і в такому розумінні стверджують, що «загально соціальне запобігання не є предметом кримінальної науки», хоча відразу всупереч наведеному заявляють, що «не враховувати ці заходи при організації протидії злочинності не можна, тому що вони створюють умови для усунення чи послаблення кримінологічних факторів, які детермінують злочинність» [4, с. 13].

Ключ до розв'язання цієї суперечливої позиції «знайшов» А. П. Закалюк, який у своїх наукових працях довів, що заходи загально соціального запобігання мають своїм об'єктом явища, факти, прояви тощо, які мають із злочинністю, хоч і не спричинюють чи обумовлюють, але інші детермінуючі, здебільшого кореляційний зв'язок або зв'язок станів. У такому разі запобіжний вплив на них, хоч і не цілеспрямований, належить до загальносоціального запобігання їй [5, с. 327–328].

Виходячи із зазначених наукових підходів, Ю. Ю. Орлов обґрунтовано зробив висновок про те, що загально соціальне запобігання злочинам – це позитивний ефект продуманої соціальної політики,

яка здійснюється не тільки і не стільки з метою безпосереднього запобігання злочинам, а спрямована передусім на вирішення загальних економічних і соціальних завдань держави [6, с. 20].

Саме ці наукові позиції, поряд з іншими результатами досліджень пов'язаних із з'ясуванням змісту запобіжної діяльності, склали методологічне підґрунтя для висвітлення питань, що стосуються проблем загальносоціального запобігання корупційній злочинності, враховуючи і зокрема, підвищену суспільну небезпеку даної категорії злочинів та злочинний громадський резонанс, до якого вони призводять при вчиненні корупції [7, с. 7–21], у тому числі на міжнародному рівні, враховуючи, що Україна належить до держав із високим рівнем корупції. Так, згідно з даними міжнародної організації «Transparency International» 2012 та 2013 рр. Україна посідала 146-те місце у світі за рівнем корумпованості (із 180 оцінюваних держав), у 2014 р. – 144 (із 177). Для порівняння – у 2006 р. наша держава за Індексом сприйняття корупції займала 99-те місце у світі. При цьому найбільш корумпованими в нашій країні є такі галузі економіки, як: паливно-енергетична, бюджетно-фінансова, земельна і зовнішньоекономічна [1, с. 352].

Результати дослідження Світового банку свідчать, що ті держави, які протидіють корупції та забезпечують відповідний правопорядок, у довготривалий дохід майже в чотири рази, що особливо актуально для України в умовах критичного фінансово-економічного стану її сьогодення.

Як свідчить практика, провідне місце у загально соціальному запобіганні корупції належить заходам, спрямованим на стабілізацію політичної обстановки, реформування економічних відносин, вирішення найбільш гострих соціальних проблем, забезпечення реалізації конституційних прав та свобод людини і громадянина [1, с. 361].

Теоретико-прикладні засади протидії корупції в Україні вперше були закріплені в Конституції боротьби з корупцією на 1998–2005 рр., у якій, зокрема, було зроблено висновок про те, що боротьба з останньою має ґрунтуватись на поєднанні профілактичних, правоохоронних та репресивних заходів. При цьому пріоритет повинен надаватися профілактичним заходам, включаючи загально соціального спрямування [8].

Проте, як у свій час встановив А. П. Закалюк, ні цей нормативно-правовий акт, ні інші (а, це більше 10 законів та до 20-ти указів Президента України та постанов, розпоряджень тощо Кабінетів Міністрів України) аналогічні джерела правового характеру ситуацію щодо підвищення ефективності протидії

корупції в Україні не змінили, а саме: за кількістю директивних та управлінських актів щодо боротьби з цим явищем давно вже випередила більшість інших країн, але фактично не просунулася у міжнародному рейтингові оцінки поширеності корупції [9, с. 226].

Серед низки фундаментальних проблем, що досі залишаються не вирішеними, науковці виділяють наступні:

1) удосконалення антикорупційного законодавства та практики його застосування;

2) розгортання на всіх рівнях і напрямках роботи з виявлення та усунення чинників корупції, корупційних відносин та діянь;

3) забезпечення прозорості антикорупційної діяльності, у першу ергу, через виявлення реальної

державної ініціативи стосовно залучення широких кіл громадськості, громадських інституцій та контролю за державним апаратом;

4) організаційно-управлінське упорядкування цієї діяльності [10, с. 48].

Крім цього, до стратегічних завдань протидії корупції в Україні О. М. Джужа відніс розробку наукової концепції щодо запобігання їй, структуру якої мають складати такі заходи загально соціального спрямування: а) визначення стратегії соціально-економічного розвитку та здійснення адміністративної реформи; б) формування ідеології державної служби; в) забезпечення відкритості влади; г) вдосконалення антикорупційного законодавства; г) реальний вплив політичної влади; д) зробити корупцію ризикованою та не вигідною [11, с. 214–215].

Список бібліографічних посилань

1. Кримінологія: підручник/В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін.; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Харків: Право, 2014. 440 с.
2. Кримінологія: навч. посіб./О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Г. Колб та ін.; за заг. ред. О. М. Джужа. Київ: Атіка, 2009. 312 с.
3. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.
4. Давыденко Л. М., Бандурка А. А. Противодействие преступности: теория, практика, проблемы: монография. Харьков: Изд-во Нац. ун-та внутр. дел, 2005. 302 с.
5. Закалюк А. П. Курс сучасної управлінської кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Київ: Ін Юре, 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с.
6. Профілактика злочинів: підручник/О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Ф. Гіда та ін.; за заг. ред. О. М. Джужа. Київ: Атіка, 2011. 720 с.
7. Осадчий В. І. Корупційні злочини: монографія. Київ: Видавництво Європейського університету, 2016. 82 с.
8. Концепція боротьби з корупцією на 1998–2005 роки: указ Президента України від 24.04.1998 № 367/98 // Офіційний вісник України. 1998. № 17. Ст. 621.
9. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Київ: Ін Юре, 2007. Кн. 2: Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. 712 с.
10. Таций В. Я., Борисов В. И. Научное обеспечение путей противодействия коррупции в Украине // Громадська експертиза. Актуальні проблеми боротьби з корупцією в Україні. Київ: Юрінком Інтер, 2002. С. 44–48.
11. Кримінологія: підруч. для студентів ВНЗ/за заг. ред. О. М. Джужа. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 414 с.

Одержано 03.02.2017